

Covid-19 Pandemisinin Akılcı İlaç Kullanımına Etkisi

(Batman ili örneği)

Süreyya Yiğitalp Rençber

Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Batman

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2812-7110>

Nilgün Ulutaşdemir

Doç. Dr., Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Gümüşhan

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2231-5236>

Özet

Çalışmada, Covid-19 pandemisi sürecinde bireylerin akılcı ilaç kullanım bilgisinin ortaya koyulması amaçlanmıştır. Akılcı olmayan ilaç kullanımı ile ilgili bireylerin Covid-19 pandemisinden korunmak için ilaçların yanlış şekilde kullanılması, gereksiz antibiyotik tüketimi, gereğinden fazla ilaç reçete edilmesi ve beraberinde vitamin ilaçlarının kullanımının artması dolayısıyla bireylerin akılcı ilaç kullanımı konusunda bilgi ve tutum durumunu araştırılması hedeflemiştir. Veriler, literatür taraması ile oluşturulan google anket formu aracılığı ile toplanmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik verilerine yönelik sorular bulunmaktadır. İkinci bölümde ise bireylerin Akılcı İlaç Kullanım Ölçeği kullanılarak katılımcıların bilgi düzeylerini belirlemeye yönelik çoktan seçmeli seçeneklerden birini yanıt vermeleri istenmiştir. Araştırmanın uygulamasına başlamadan önce Batman Üniversitesinden etik kurul izni alınmıştır. Tanımlayıcı veriler yüzde, sayı ve ortalama, istatistiksel verilerde ki-kare analizi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi uygulanan analizlerde 0,05 ($p < 0,05$) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya toplamda 255 kişi ankete katılmış olup, %59.8 kadın, %55.9 lisans mezunuydu. Çalışmaya katılanların %16.4'nün kronik rahatsızlığının olduğunu, Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikâyetlerinin üzerine muayene olmadan, kendi başınıza antibiyotik kullananların oranı %15.2, Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinde korunmak için doktor önerisi dışında vitamin ilaçlarını kullananların oranı %45.3 olarak belirtmişlerdir. Katılımcıların akılcı ilaç kullanımı ölçeğine ilişkin puan ortalaması ise $33,43 \pm 3,52$ 'dir. Araştırmaya katılanlarda Covid 19 sürecinde akılcı olmayan ilaç kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Evde kalan ilaçların hekime danışılmadan kullanımı, gereksiz yere hekimden ilaç talep edilmesi ve başkasının tavsiyesiyle ilaç kullanımı akılcı ilaç kullanımı önüne geçilmesine yönelik toplumda akılcı ilaç kullanım bilincinin artırılması amacıyla sosyal politikalar, eğitimler ve araştırmalar geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Akılcı ilaç Kullanımı, Covid 19, Bilgi

Abstract

The study aimed to reveal individuals' knowledge of rational drug use during the Covid-19 pandemic. It was aimed to investigate the knowledge and attitude of individuals regarding irrational drug use, regarding the incorrect use of drugs, unnecessary consumption of antibiotics, prescribing more drugs than necessary, and the increase in the use of vitamin drugs in order to protect themselves from the Covid-19 pandemic. Data were collected through a Google survey form created by literature review. The survey consists of two parts.

The first section contains questions regarding the demographic data of the participants. In the second part, individuals were asked to answer one of the multiple choice options to determine the knowledge levels of the participants using the Rational Drug Use Scale. Before starting the research, ethics committee permission was obtained from Batman University. Descriptive data were percentage, number and average, and chi-square analysis was used for statistical data. The significance level was determined as 0.05 ($p < 0.05$) in the applied analyses. A total of 255 people participated in the survey, 59.8% were women and 55.9% were undergraduate graduates. They stated that 16.4% of the participants in the study had a chronic illness, the rate of those who used antibiotics on their own without being examined for complaints such as flu, flu, and cold was 15.2%, and the rate of those who used vitamin drugs without a doctor's recommendation to protect themselves during the Coronavirus (Covid-19) Pandemic was 45.3%. The average score of the participants on the rational drug use scale was 33.43 ± 3.52 . It was determined that there was irrational drug use during Covid 19 among the participants of the study. Social policies, trainings and research can be developed in order to increase awareness of rational drug use in the society in order to prevent the use of drugs left at home without consulting a physician, unnecessarily requesting drugs from the physician and the use of drugs on someone else's advice.

Keywords: Rational drug use, COVID 19, Knowledge

1. Giriş

Dünya Sağlık Örgütü(1985) tarafından Akılcı İlaç Kullanımı “Hastaların, klinik ihtiyaçlarına uygun ilaçları, bireysel ihtiyaçlarını karşılayan dozlarda, yeterli bir süre içerisinde kendileri ve toplum için en düşük maliyetle almaları gerektiren kurallardır” tanımlanmıştır(WHO). Dünya’da sağlık harcamaları kalemleri arasında ilaca ayrılan payın artması akılcı ilaç kullanımına yönelik çeşitli önlemler ve yeni düzenlemelerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Akılcı olmayan ilaç kullanımı hem tıbbi hem de ekonomik sorunları beraberinde getirmektedir. Sağlık Bakanlığı(SB) Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2019 verilerine göre, 1.000 Kişiye Düşen Günlük Antibiyotik (ATC-J01) Tüketim Miktarının Uluslararası Karşılaştırması Türkiye’de günde 1.000 Kişi başına 31,9 Tanımlanmış Günlük Doz(DDD) ile OECD ülkeleri arasında Yunanistan’dan sonra ikinci sırada yer almaktadır (SB, 2020). Akılcı ilaç kullanımında sorumluluk sahibi taraflar; hekim, eczacı, hemşire, diğer sağlık personeli, hasta ve hasta yakını, düzenleyici otorite, üretici ve diğer kurum ve kuruluşlardır. AİK uygulama sürecin ilk taraflarından olan hekimin doğru teşhis ve tedavi planı ile reçete edilen ilaçların seçimi sürecin ilk aşamasını oluşturmaktadır(İşler, 2019). AİK’nin sürecin ikinci aşamasında sorumlu taraflarından biri olan hastalar, hekimin kendisine uyguladığı tedaviyi ev ortamında diğer önemli taraflarından olan eczacının kendine ilaç kullanımının nasıl kullanacağı anlatması ve hastanın bunu kendi sağlık okuryazarlığın bilgi düzeyi kadar anlayıp doğru bir şekilde uygulayabilmesi akılcı olmayan ilaç kullanımı (AOİK) sonucu doğacak problemleri önlemede önemlidir (Kılıç, 2020).

Akılcı olmayan ilaç kullanımının nedenleri arasında eğitim eksikliği, sosyokültürel, ekonomik seviyesi ve yönetsel mekanizmalardan kaynaklanan birçok nedeni vardır (Osema ve Lamikara, 2012). Günümüzde nüfusun hızla yaşlanması ve artan kronik hastalık yükü nedeniyle bireylerin ilaç tedavisine olan gereksinimleri artmaktadır. İlaçlar doğru kullanıldığında hastalıkların tedavisi, ölüm oranlarında azalma gibi önemli yararlar sağlamakla birlikte, yanlış kullanıldığında komplikasyonlara ve mortalite artışına neden olabilmektedir. Bu etkileri nedeniyle ilaçların “akılcı kullanımına” yönelik ilgi gün geçtikçe artmaktadır (Ercan ve Biçer, 2019). Türkiye genelinde yapılan araştırmalarda ilaçların büyük

çoğunluğunun akılcı olmayan şekilde kullanıldığı bildirilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı, 2011). Akılcı olmayan ilaç kullanımı sonucunda, istenmeyen ilaç etkileşimleri, hastalıkların tedavisinde gecikme, advers olaylarda artış, bazı ilaçlara karşı direnç gelişmesi, hastaların tedaviye uyumunun azalması, tedavi maliyetlerinin artması, ilaç bağımlılığın gelişmesi gibi olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır (Saygılı, Özer ve Uğurluoğlu, 2015). Bununla birlikte akılcı olmayan şekilde gereksiz ve fazla ilaç kullanımı tüm dünyada sağlık giderlerini arttırarak ciddi ekonomik kayıplara yol açmaktadır (Dağtekin ve ark., 2018; WHO, 2005).

DSÖ, tüm ilaçların yarısından fazlasının uygunsuz şekilde reçete edildiğini, dağıtıldığını veya satıldığını ve tüm hastaların yarısının bunları doğru şekilde alamadığını tahmin etmektedir (DSÖ, 2002). AOİK davranışlarına verilebilecek örnekler arasında; hasta başına çok fazla ilaç kullanımı, bakteriyel olmayan enfeksiyonlarda antibiyotik kullanımı, oral ilaç formları uygun olmasına rağmen enjeksiyonların aşırı kullanımı, klinik rehberlere göre reçete yazmama, reçeteye satılan ilaçlarla uygun olmayan kendi kendine ilaç tedavisi ve uygunsuz dozda ilaç kullanımı yer almaktadır (DSÖ, 2005). Dünya genelinde mevcut ilaçların yarısından fazlası uygunsuz bir şekilde reçetelenmekte, dağıtılmakta veya satılmaktadır. Ayrıca hastaların yarısı ise reçetelenmiş olan bu ilaçları doğru şekilde kullanmamaktadır. Dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri temel ilaçlara erişimden yoksundur ve ilaçların %50'den fazlası uygunsuz şekilde reçetelenmekte, dağıtılmakta veya satılmaktadır. Hastaların %50'si ise doğru şekilde kullanmamaktadır (DSÖ, 2022). Ayrıca yasal olarak reçete ile esatılması gereken birçok ilaçların, geri ödeme için zorunlu olarak reçete ile alınanlar dışında eczanede 'reçete ile satılır' ibaresi olmasına rağmen reçetesiz rahatlıkla eczanelerden satılmaktadır. Ülkemizde ailevi ilişkilerde, arkadaşlık akraba ilişkilerinde birbirine ilaç tavsiye etmeleri, doktora kendileri ve yakınları için ilaç yazdırmaları ve evde bulunan yarım kalan ilaçları vermeleri vb. durumlar akılcı olmayan ilaç kullanma sorununun devam etmesini sağlayacaktır. Bu durum sonucunda hastaların kendi kendini tedavi etmeye çalışması, kendi kararıyla hekime danışmadan bağımlılık yapmayan diğer ilaçları (antibiyotikler, vitaminler, zayıflatıcı ilaçlar) kullanarak toplumda semptomları gizleme ve hastalığın tanı almasını geciktirme ile ilaçlara karşı duyarlılıkta azalmaların görülmesine neden olmaktadır (İpteş ve Khorshid, 2004).

2. Gereç ve Yöntem

Araştırma için veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan ve Google Forms üzerinden katılımcılara uygulanan anket kullanılmış olup online ortamda gönderilen anketlere dönüş sağlayan 255 bireyin katılımı ile çalışma tamamlanmıştır. Online anketlerin başlangıcında araştırmacının amacı, araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu içeren bilgiler yer almaktadır. Çalışmaya katılmaya onam veren, 18-65 yaş aralığında olan bireyler çalışmaya dahil edilmiştir. Bu anket formu araştırma grubunun sosyodemografik özelliklerini, akılcı ilaç kullanımı davranışlarını sorgulayan ve Covid 19 pandemi sürecinde ilaç kullanımını ilgili 34 soru ve Akılcı İlaç Kullanımı davranışlarına ilişkin 21 soru ile toplamda 55 soruluk anket formu uygulanmıştır. Anket uygulaması Covid-19 pandemisi sürecinde gerçekleştirildiği için Covid-19'a ilişkin sorulara da yer verilmiştir Akılcı İlaç Kullanımı Ölçeği doğru, yanlış, bilmiyorum şeklinde yanıtlanmakta olup en az 0 en fazla 42 puan alınmaktadır. Ölçekten 35 puan ve üzeri alan kişilerin akılcı ilaç kullanımı bilgi düzeyi yeterli kabul edilmektedir (Cronbach alpha=0,79). AİK ölçeğinin Cronbach's alpha değeri 0.79 bulundu.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı

istatistiksel metotları (sayı, yüzde, min-maks değerleri, medyan, ortalama ve standart sapma) kullanılmıştır. Ölçeklerin Kolmogrov-Simirnov testine göre normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bu sebeple ölçeklerin değerlendirilmesinde nonparametrik testler kullanılmıştır. Normal dağılıma sahip olmayan ölçeklerde niceliksel verilerin karşılaştırılmasında; iki bağımsız grup arasındaki farkı bulmak için Mann Whitney U testi, ikiden fazla bağımsız grup karşılaştırmalarında ise Kruskal Wallis testi uygulanmıştır. Anlamlılık düzeyi $p<0.05$ kabul edildi.

3. Bulgular

Araştırmaya 255 kişi katılmıştır; çalışmaya katılanların %59,8'i kadın, katılımcıların yaş ortalaması 32, eğitim durumlarında %58,9'u lisans öğrenim düzeyine sahip olduğu ve %16.5'nin kronik rahatsızlığının olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 1. Araştırma Grubunun İlaç Kullanımına İlişkin Bazı Özellikleri(n=255)

Akılcı ilaç kullanım özellikleri	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Gerekli olabileceği düşüncesiyle hasta olmadan ilaç yazdırır mısınız veya satın alıp evde bulundurur musunuz?	91	35.7	164	64.3
Komşularınız ve/veya yakınlarınızın tavsiyesi ile ilaç kullanır mısınız ya da doktorunuzdan reçete etmesini ister misiniz?	55	21.6	200	78.4
Benzer şikayetleri olan tanıdıklarınıza ilaç tavsiyesinde bulunur musunuz?	70	27.5	185	72.5
Hekime giderken daha önce kullanmış olduğunuz ilaçlar ve varsa kronik hastalıklarınıza ait raporlarınız hakkında hekimi bilgilendirir misiniz?	246	96.5	9	3.5
İlaçlarla birlikte tüketmemeniz gereken yiyecek ve içecekler ile ilgili bilgilendirme yapıyor mu?	119	46.7	136	53.3
Reçete ile ilaç alırken, reçetede yazan ilaç olup olmadığını kontrol eder misiniz?	215	84.3	40	15.7
İlaç temini sırasında reçetede yazılandan farklı olarak, eczacının önerdiği eşdeğer ilacı (farklı firmaların aynı etken maddeli ilacı) kabul eder misiniz?	119	46.7	136	43.3

Çalışmaya katılan katılımcıların %35.7 'si gerekli olabileceği düşüncesiyle hasta olmadan ilaç yazdığını ve evde bulundurabileceğini, %21.6'sı komşularınız ve/veya yakınlarınızın tavsiyesi ile ilaç kullanıp doktorunuzdan reçete etmesini istediğini, %27.5 Benzer şikayetleri olan tanıdıklarınıza ilaç tavsiyesinde bulunduğunu, 96.5 Hekime giderken daha önce kullanmış olduğunuz ilaçlar ve varsa kronik hastalıklarınıza ait raporlarınız hakkında hekimi bilgilendirdiğini, 46.7 İlaç temini sırasında reçetede yazılandan farklı olarak, eczacının önerdiği eşdeğer ilacı (farklı firmaların aynı etken maddeli ilacı) kabul ettiğini belirtmiştir.

Tablo 2. Covid 19 pandemisi süresince ilaç kullanım özellikleri(n=255)

Covid 19 pandemisi süresince ilaç kullanım özellikleri	Evet		Hayır	
	Sayı	%	Sayı	%
Koronavirüs (COVID-19) hastalığına yakalandınız mı?	100	39.2	155	60.8
Koronavirüs (COVID-19) hastalığına yönelik Sağlık Bakanlığının verdiği ilaçları kullandınız mı?	58	22.7	197	77.3
Ailenizde ve/veya yakın çevrenizde koronavirüs (COVID-19) hastalığına yakalanan oldu mu?	230	90.2	25	9.8
Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinde korunmak için doktor önerisi dışında vitamin ilaçlarını kullandınız mı?	116	45.5	139	54.5

Çalışmaya katılan katılımcıların %39.2'si Koronavirüs (Covid 19) hastalığına yakalandığını ve %45.5'i Covid-19 Pandemisinde korunmak için doktor önerisi dışında vitamin ilaçlarını kullandığını ifade etmiştir. Ayrıca %22.7'si Covid-19 hastalığına yönelik Sağlık Bakanlığının verdiği ilaçları kullandığını belirtmiştir.

Tablo 3: Araştırma grubunun ilaç kullanımına ilişkin bazı özellikleri(n=255)

Araştırma grubunun ilaç kullanımına ilişkin bazı özellikleri	Sayı	%
Aile bireylerinin bir tedavi sonrası arta kalan ilaçlarını ne yaparsınız		
Gerektiği zaman kullanmak üzere saklarım.	153	60.0
Sağlık kuruluşuna veririm.	3	1.2
Eczaneye veririm.	23	9.0
İsteyen tanıdıklara veririm.	58	22.7
Çöpe veya lavaboya atarım.	18	7.1
Hekimin vermiş olduğu ilaçları ne şekilde kullanırsınız?		
İlaç bitene kadar kullanırım.	40	15.7
Şikayetim geçene kadar kullanırım.	78	30.6
Hekim veya eczacının önerdiği süre kullanırım	137	53.7
Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetleriniz üzerine muayene olmadan, kendi başımıza antibiyotik kullanır mısınız?		
Evet; kullanırım.	38	14.9
Evet; başlarım ama iyi hissettiğimde ilacı kullanmayı keserim.	40	15.7
Hayır; muayene olmadan kullanmam.	177	69.4

Araştırma grubunun özellikleri	ilaç kullanımına ilişkin bazı	Sayı	%
Düzenli vitamin, mineral desteği kullanır mısınız?	Her gün	21	8.2
	Haftada 2-3 kez	28	11.0
	Ayda 3-4 kez	13	5.1
	Sadece kendimi kötü hissettiğimde kullanırım.	70	27.5
	Hayır kullanmam.	123	48.2
Hastalık durumunda ne yaparsanız ?	Hekime Danışırım.	225	88.2
	Eczacıya Danışırım.	28	11.0
	Hemşire, Sağlık memuru ve sağlık personeline danışırım.	39	15.3
	Bitkisel tedavi yöntemlerini denerim.	55	21.6
	Evde bulunan ilaçlarla tedavi olmaya çalışırım.	29	11.4
	Daha önce benim hastalığıma benzer rahatsızlık geçirmiş olanlara sorarım	13	5.1

Çalışmaya katılan katılımcıların aile bireylerinin bir tedavi sonrası arta kalan ilaçlarını ne yaparsınız? sorusuna katılımcıların %60'ı gerektiği zaman kullanmak üzere sakladıklarını, %30.6'sı Hekimin vermiş olduğu ilaçları şikayeti geçene kadar kullandıklarını, %14.9'u Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetleriniz üzerine muayene olmadan, kendi başına antibiyotik kullandığını belirtmiştir.

Tablo 4. Katılımcılara İlişkin Demografik Veriler ve Akılcı İlaç Kullanımı Puanlarının Karşılaştırılması (n=255)

Değişkenler	N	Median	U	Z	p
Yaş					
18-30	125	138.08	5.092	-191	.849*
31-40	73	119.91			
41-50	45	119.16			
51-65 ve üzeri	12	105.38			
Cinsiyet					
Erkek	152	128.72	7719.0	-191	.849*
Kadın	103	126.94			
Eğitim					

Değişkenler	N	Median	U	Z	p
Kronik hastalık var mı					
Evet	42	110.00	3717.0	-1,748	,80*
Hayır	213	131.55			

*p<0,05, Mann Whitney-U Testi, **p<0,05, Kruskal-Wallis Testi

Bu özelliklerden katılımcıların yaş değişkenine göre (p=0,165),cinsiyete göre (p=0,849), eğitim düzeyine göre (p=0,124), Akıllı İlaç Kullanım ölçek puanları arasında anlamlı fark bulunmadığı görülmektedir (p>0,05). Katılımcıların kronik hastalık var mı? Sorusuna yönelik verdikleri cevaba göre AİKÖ(Akıllı ilaç kullanım ölçeği) puanları arasında anlamlı fark bulunmamıştır (p=0,80) (p>0,05). Katılımcıların akıllı ilaç kullanımını ölçeğine ilişkin puan ortalaması ise 33,43±3,52'dir.

4. Tartışma

Covid 19 pandemi süreci içerisinde katılımcıların, Akıllı ilaç kullanımını konusunda bilgi ve tutumlarının incelendiği bu çalışmada ilaç kullanım tutum ve davranışlarında önceki yapılmış olan diğer çalışmalar arasında bir farklılık durumunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu %59.8'ini kadınlardan oluşmaktadır. Ekenler, Koçoğlu(2016) %74,5'nin; İşler (2019) %52.2 Gürhan %53 çalışmasında çalışmaya katılanların cinsiyet dağılımlarından çoğunluğunun kadınlardan oluşmakta olup çalışmamızla benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kadınların evde aile bireylerinin hastalığı sürecinde bakım sorumluluğunu daha çok üstlenmesi nedeniyle, akıllı ilaç kullanım davranışı hakkında bilgi edinmeye çalıştıkları için daha çok katılım sağlamaya çalışmaktadırlar. Katılımcıların eğitim seviyelerini incelediğimizde %56.1'nin lisans ve %19.2'sinin lisansüstü/doktora çoğunluğunun üst düzey eğitim almış olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Gürhan(2016) çalışmasında katılımcıların %63'ünün ve Özkan ve arkadaşlarının %44.7 oranına sahip olup büyük çoğunluk üniversite ve üzeri eğitim alanlardan oluşmakta iken; Vançelik ve arkadaşlarının, Pınar ve arkadaşlarının ve koçoğlu(2016) çalışmalarında çoğunluk ilköğretim mezunlarından oluşmaktadır. Çalışmamızla benzer sonuçlar elde edilmiştir. Katılımcıların kendini hastalığa karşı korumak amacıyla %35.7'si gerekli olabileceği düşüncesiyle hasta olmadan ilaç yazdırdığını veya satın alıp evde bulundurduğunu belirtmiştir. Bu ilaçlar sırasıyla %35.3'ü ağrı kesici, %18.8'i soğuk algınlığı, %9.8 göz damlası, %3.1 burun spreyi, %5.1 alerji ilaçları, %7.8 merhem, %4.7 Antibiyotik bulundurduğu görülmüştür. İşler(2019) yaptığı çalışmada; ilk üç sırada ağrı kesicilerin (%95,2), soğuk algınlığı ilaçlarının (%57,1) ve ateş düşürücülerin (%49,1)i. %4,4'ünün antibiyotik; Pınar ve ark.'nın çalışmasında da evde en sık bulundurulmuş ilk üç ilacın ağrı kesiciler, ateş düşürücüler ve soğuk algınlığı ilaçları olduğu görülürken, bunları %18 ile antibiyotiklerin bulunduğu görülmüştür. Çalışmamızın bulguları literatürle benzerlik göstermektedir. Çalışmamızda çalışmaya katılan katılımcıların %39.2'si Covid 19 hastalığına yakalandığını belirtmiştir.Katılımcıların %45.5'i Covid-19 Pandemisinde korunmak için doktor önerisi dışında vitamin ilaçlarını kullandığını ifade etmiştir. Ayrıca %22.7'si Koronavirüs (COVID-19) hastalığına yönelik Sağlık Bakanlığının verdiği ilaçları kullandığını belirtmiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların Aile bireylerinin bir tedavi sonrası arta kalan ilaçlarını ne yaparsınız? sorusuna katılımcıların %60'ı gerektiği zaman kullanmak üzere sakladıklarını, %30.6'sı Hekimin vermiş olduğu ilaçları şikayeti geçene kadar kullandıklarını ifade etmişlerdir. Uçman ve Uysal'ın (2021) çalışmasında, çalışmaya katılan yetişkin bireylerin %43.2'si reçete edilen ilacı gereken süreden önce bıraktığını belirtmiştir.

Katılımcıların %14.9'u Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetleri olduğunda muayene olmadan, antibiyotik kullandığını belirtmiştir. Komşularınız ve/veya yakınlarınızın tavsiyesi ile ilaç kullanır- mısınız ya da doktorunuzdan reçete etmesini istersiniz? sorusuna katılımcıların %21.6'sı evet yanıtını vermişlerdir. İşler(2019) tez çalışmasında %24,3'ünün, Özkan ve ark.'nın çalışmasında %25,6'sının akraba, arkadaş, komşu tavsiyesi ile ilaç kullandığı belirtilirken, Karataş ve ark.'nın çalışmasında bu oran %14,8, Pınar ve ark.'nın çalışmasında ise %8 olarak bulunmuştur (Pınar ve ark., Karataş ve ark., Özkan ve ark.) Çalışmamızın bulguları literatürle benzerlik göstermektedir. Katılımcılara hekimin verdiği ilaçları ne şekilde kullanırsınız sorulduğunda %15.7'si ilaç bitene kadar kullanırım, %30.6'sı şikâyetim geçene kadar kullanırım, %53.7'si hekim ve eczacının önerdiği sürede kullandıklarını ifade etmişlerdir. İşler yapmış olduğu çalışmada %60,2'si reçete edilen ilacı bitirmeden bıraktığını; Baybek ve ark.'nın çalışmasında da benzer şekilde, kişilerin %65,8'i bazen tedaviyi erken bıraktıklarını (Baybek ve ark., 2005); Başka bir çalışmada çalışmasında ise bireylerin %48'i reçete edilen antibiyotiği bitirmeden bıraktıklarını ifade etmişlerdir (Pınar ve ark., 2013).

Grip, nezle, soğuk algınlığı gibi şikayetleriniz üzerine muayene olmadan, kendi başınıza antibiyotik kullanır mısınız sorusuna %14.9'u evet kullanırım, %15.7'si Evet; başlarım ama iyi hissettiğimde ilacı kullanmayı keserim, %69.4'ü Hayır; muayene olmadan kullanmam ifade etmişlerdir. Ekenler ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada %77,3'ü doktor tavsiyesi olmadan ilaç kullanım oranını bu çalışma ile benzer bulmuşlardır (Uskun ve arkadaşları (2004) ile Pınar ve arkadaşlarının (2013)). İlacın kullanımı ile ilgili bilgileri ve olası yan etkilerini nereden öğrendikleri sorusuna %14.5 Hekim, %10.2 Eczacı, % 0.8 Sağlık personeli, %69.0 İlacın prospektüsü, %5.5 İnternet öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Yapılmış olan diğer çalışmalarda İşler(2019) %86.1; Pınar ve ark.'nın bireylerin %72'si kullanılan ilacın kullanma talimatını okuduklarını belirtmiş olup, Oğuz ve ark.'nın çalışmasında ise yatan hastalara ilaçla ilgili bilgiyi nereden alırsınız diye sorulduğunda hastaların %47,6'sı ilacın kullanma prospektüsünü okuduklarını ifade etmişlerdir. Çalışmamızın bulguları literatürle benzerlik göstermektedir. Katılımcıların %35.7'si gerekli olabileceği düşüncesiyle hasta olmadan ilaç yazdığını veya satın alıp evde bulundurduğunu belirtmişlerdir. İşler(2019) çalışmasında %66,9'u; Karataş ve ark.'nın çalışma grubundaki bireylerin %34,4'ü; , Pınar ve ark.'nın çalışma grubunda bu oran %28,9 evde bulunsun diye ilaç yazdıklarını belirtmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Araştırmaya katılanlarda Covid 19 sürecinde akılcı olmayan ilaç kullanımı olduğu tespit edilmiştir. Covid 19 sürecinde yapılmış olan bu çalışmayla beraber pandemi sürecinde toplumun yaşamış olduğu korku, panik havası ve bilinmezlik sağlıkta doğru bilgi ve davranışı negatif yönde etkilemiş olduğu görülmektedir. Bu süreçte mevcut ilaç kullanımında bireylerin bağışıklığını güçlendirmeye yönelik bilinçsizce ve doktor önerisi olmadan Akılcı olmayan ilaç kullanımının olduğu görülmektedir. İlaçların uygunsuz ve aşırı kullanımı kaynakların israf edilmesinin ötesinde bireysel ve toplumsal sağlığı olumsuz etkilemektedir (DSÖ, 2002). Özellikle akılcı olmayan ilaç kullanımının yaygın olması ve akılcı ilaç kullanımı ile ilgili toplumda farkındalık yaratmak ve bilinç oluşturmaya yönelik eğitim gerekliliği pandemi gölgesinde yeniden ortaya çıkmıştır. Evde kalan ilaçların hekime danışılmadan kullanımı, gereksiz yere hekimden ilaç talep edilmesi ve başkasının tavsiyesiyle ilaç kullanımı akılcı ilaç kullanımı önüne geçilmesine yönelik toplumda akılcı ilaç kullanım bilincinin artırılması amacıyla sosyal politikalar, eğitimler ve araştırmalar geliştirilebilir.

Kaynaklar

Baybek H, Bulut D, Çakır A.(2005). Muğla Üniversitesi İdari Personelinin İlaç Kullanma Alışkanlıklarının Belirlenmesi. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.15:53

Dağtekin, G., Demirtaş, Z., Alaiye, M., Sağlan, R., Önsüz, M. F., Işıklı, B.,Metintaş, S. (2018). Birinci basamak sağlık kuruluşuna başvuran erişkinlerin akılcı ilaç kullanım tutum ve davranışları. Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi, 3(1),12-23.

Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ). (2002). Promoting rational use of medicines: Core components. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67438/WHO_EDM_2002.3.pdf Erişim tarihi: 1 Eylül 2023.

Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ). (2005).Promoting rational use of medicines. <https://www.who.int/activities/promoting-rational-use-pdf> Erişim tarihi: 2 Eylül 2023.

Dünya Sağlık Örgütü. (DSÖ). World Health Organization. Promoting rational use of medicines: core components. 2022. Available at: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67438/WHO_EDM_2002.3.pdf Erişim tarihi: 1 Eylül 2023.

Ekenler Ş.,Koçoğlu D.(2016)Bireylerin Akılcı İlaç Kullanımıyla İlgili Bilgi ve Uygulamaları Individuals' Knowledge and Practices About Rational Drug Use (Araştırma) Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi 2016, 3(3), 44-55

Ercan, T., Biçer, D. F. (2019). Tüketicilerin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi düzeyleri ve davranışlarını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi: Sivas ili örneği. Business & Management Studies: An International Journal, 7(2), 998-1021. doi: 10.15295/bmij.v7i2.1133

Gürhan B.(2016). Bir Üniversite Hastanesine Başvuran Hastaların Akılcı İlaç Kullanım İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi. Aile Hekimliği Anabilim Dalı Tıpta Uzmanlık Tezi. Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. A. Selda Tekiner. Ankara. 2016

İpteş, S., Khorshid, L. (2004). Üniversite öğrencilerinin ilaç kullanım durumlarının incelenmesi. Ege Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Dergisi, 20(1), 97106.

İşler A.O(2019). 18-65 Yaş Arası Kişilerin Sağlık Okuryazarlığı Düzeylerinin Ve Sağlık Okuryazarlığı Düzeylerinin Akılcı İlaç Kullanımı Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi. İzmir Haziran – 2019

Karataş Y, Dinler B, Erdoğan T, Ertuğ P, Seydaoğlu G.(2012). Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Balcalı Hastanesi'ne Başvuran Hasta ve Hasta Yakınlarının İlaç Kullanım Alışkanlıklarının Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2012;37(1):1-8.

Kılıç R. (2020) Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı; Denizli İli Pamukkale İlçesindeki Aile Sağlığı Merkezlerine Başvuran Yetişkinlerde Akılcı İlaç Kullanımı; Uzmanlık Tezi. Danışman Doç.Dr. Aysun Özşahin. Denizli.

Osema, K. P., Lamikara, A. (2012). A study of prevalence of self medication practice among university students in Southwestern Nigeria. Tropical Journal of Pharmaceutical Research, 11(4), 683-689. doi: 10.4314/tjpr.v11i4.21

Özkan S, Özbay OD, Aksakal N, İlhan MN, Aycan S.(2005) Bir Üniversite Hastanesine Başvuran Hastaların Hasta Olduklarındaki Tutumları ve İlaç Kullanım Alışkanlıkları. TAF Prev Med Bull. 2005;4(5):223-37.

Pınar N, Karataş Y, Bozdemir N, ve ark.(2013). Adana İlindeki İnsanların İlaç Kullanım Alışkanlıkları. TAF Prev Med Bull. 2013;12(6):636-9. DOI: 10.5455/pmb.1-1344333007

Sağlık Bakanlığı sağlık istatistikleri yılı.(2018)

<https://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/36134,siy2018trpdf.pdf?0> Erişim tarihi: 20 Ağustos 2023.

Saygılı, M., Özer, Ö., Uğurluoğlu, Ö. (2015). Bir kamu hastanesinde hemşirelerin akılcı ilaç kullanımına yönelik bilgi ve davranışlarının değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 8(3), 162-170.

The rational use of drugs: report of the Conference of Experts. World Health Organization, Nairobi. 1985.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Refik Saydam Hıfzıssıhha Merkezi Başkanlığı Hıfzıssıhha Mektebi Müdürlüğü. (2011). Hekimlerin akılcı reçeteleme yaklaşımı. Araştırma Serisi,8.

Uçman, T., Uysal, N. (2021). Yetişkin Bireylerde Akılcı İlaç Kullanımı Ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. BANÜ Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 3(2), 126-133. doi:10.46413/Xboneyusb ad.85952

Uskun E, Uskun SB, Öztürk M, Kişioğlu AN.(2004) Sağlık ocağına başvuru öncesi ilaç kullanımı. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi. 2004;13(12):451-4.

Vançelik S, Çalikoğlu O, Güraksın A, ve ark.(2006). Pratisyen Hekimlerin Reçete Yazımını Şekillendiren Faktörler ve Akılcı İlaç Kullanım Kriterlerini Önemseme Durumları. Hacettepe Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Dergisi. 2006;26(2):65-75.

Yapıcı G, Balıkçı S, Uğur Ö.(2011). Birinci basamak sağlık kuruluşuna başvuranların ilaç kullanımı konusundaki tutum ve davranışları. Dicle Tıp Dergisi. 2011;38(4):458-65.